

Inhoud

Deel 1: Koetenraadsels 7

Gouwzeegroep 9

Pontkoeten 12

Boskoet 15

Wereldkoet 18

Deel 2: Rallenfamilie 21

Glansloos zwart 23

De onzichtbare ral 26

De takahé 28

Rallendrama 32

Deel 3: Meerkoetenjaar 35

LENTE 37

De buurtkoeten 37

Bacardikoet 41

Het suburbiaanse paradijs 44

Grachtengordelexpeditie 48

De vechter 55

De reputatie 59

De parasiet 63

Tweede legsels in het buurtpark 66

ZOMER 69

15 juni 69

Schoffies en mormels 71

Brood uit de hemel 75
De profiteurs 78
Het schietmottentekort 85
Het drama van de Grimburgwal 89

HERFST 92

Vliegles 92
Een ongebonden avonturier 95
Koeten knallen 100
Belchenschlacht 104
De mink en de snoek 108
Terugkeer der pontkoeten 111

WINTER 116

Natuurlijk onevenwichtig 116
Continu in beweging 120
Het nut van troebel water 124
Grazen en poepen 128
Krabben, bijten, schijten 132
Koeten, overal koeten 137

Literatuur 139

Websites 143

DEEL 1

Koetenraadsels

Gouwzeegroep

Het heeft gevroren vannacht, uitkijken op de fiets, de zon zal zeker een uur nodig hebben om het Waterlandse asfalt te ontdooien. Goed gevoel, die kou in je gezicht en de opkomende zon die je zwarte fietsbroek verwarmt. Bij de Zwarte Gouw zitten honderden kievitenvogels dicht opeen, af en toe gaat een deel zonder aanwijsbare redenen de lucht in. Worden ze onrustig van de nachtelijke vorst, twifelen ze of ze zuidwaarts moeten gaan trekken? Overal smienten. Wolken brandganzen. Bij de IJdoornpolder roepen baardmezen in het riet, ik zie ze weer eens niet. Prachtige vogeltjes zijn het die zich uitstekend weten te verschuilen en daardoor de vogelaar tot wanhoop kunnen drijven. Het fietspad gaat omhoog, de Waterlandse Zeedijk op. Links de weilanden, rechts het IJmeer, achter mij de bescheiden skyline van Amsterdam. Kalm weer, vrijwel windstil, dus op het water breed uitwaaiende troepen eenden en koeten, tot aan de einder toe. Groepjes baltsende brilduikers. Vijftig aal-scholvers die groepsgewijs op vissen jagen door ze in tirailleurslinie al duikend tegen de kust aan te drijven. Even verder, een torenvalk zit op een paaltje met een muis in zijn klauwen, hij wacht geduldig met verscheuren tot ik voorbij ben gefietst. Om de vijf kilometer staat een grote zilverreiger in het weiland, van grote afstand herkenbaar.

Maar dan.

Voorbij Uitdam duikt het fietspad naar beneden, je volgt een tijdje de binnendijkvoet, je ziet even geen water meer, alleen de dijk en het weiland. Dan gaat het fietspad steil naar boven en als je omhoogfietst krijg je vlak bij de top ineens een prachtig zicht op de Gouwzee, het binnenmeer tussen Marken en Volendam dat via een smalle opening met het IJmeer is verbonden. Honderden malen ben ik hier omhooggefietst, honderden malen genietend van die plotse blik op de immense waterplas. Maar vandaag, dit kan niet, de wereld is niet zoals hij moet zijn, een aangename schok van avon-

tuur en verrassing, vandaag krijg ik een heel ander uitzicht.

Er ligt een eiland in de Gouwzee. Een langgerekt eiland, honderden meters lang, een halve kilometer uit de kust. Het lijkt op een naar boven gekomen veenrichel. Het gebeurt nogal eens langs deze kusten dat oud veen plots gaat drijven en eilandjes vormt, maar nooit in deze grootte. Bovenaan op de dijk pak ik mijn verrekijker. Het eiland blijkt te bestaan uit meerkoeten. Meerkoeten die heel dicht op elkaar zwemmen en zo een eiland vormen op een uitgestrekte watervlakte. Ik probeer ze te tellen. Uitermate moeilijk, je ziet niet waar de ene koet ophoudt en de andere begint. Witte snaveltjes tellen in je kijkerbeeld en kijken hoeveel kijkerbeelden je nodig hebt om de hele groep te bestrijken. Het zijn er minstens tien-duizend, maar dat is een voorzichtige schatting, de ervaring uit het verleden leert dat mijn schattingen vaak aan de lage kant zijn.

Tienduizend meerkoeten boven op elkaar. Waarom doen ze dat, wat doen ze daar? Zitten op de dijk, kijken, je een ontdekkingsreiziger voelen. Die nog wat ontdekt ook. In de groep duiken voortdurend koeten naar beneden. Andere koeten pikken naar iets wat zichtbaar net onder het wateroppervlak drijft. Koeten draaien voortdurend om hun as, als tolletjes. Sommige lijken in stromen achter elkaar aan te zwemmen. Overal is beweging. Heel goed kijken nu. Ik zie de koeten die naar beneden zijn gedoken weer omhoogkomen. Ze hebben bosjes groen in hun snavels. Kranswieren! In de Gouwzee groeien grote velden van deze primitieve waterplanten. Geliefd voedsel voor alle eenden die een beetje duiken kunnen en voor meerkoeten. Ik heb vaak genoeg meerkoeten kranswieren op zien duiken. Maar nooit in zo'n achterlijk grote groep: dat lijkt op het eerste gezicht alleen maar nadelig te zijn. De koeten die bovenkomen met kranswieren in hun bek moeten onmiddellijk en voortdurend om hun as draaien om hun planten niet meteen kwijt te raken aan graaiende andere koeten. Als een basketballer die de bal met zijn lichaam afschermt tegen grijpgrage tegenstanders, zo tollen ze rond in het water, om vervolgens de planten snel naar binnen te schrokken. De dichte groep koeten blijkt een grote aantrekkingskracht uit te oefenen. Honderden koeten zwemmen in een kalme, gestage stroom van de oevers van de Gouwzee naar de meerkoeten-massa op het open water. Een zwijgende, vastberaden processie rich-

ting de grote groep. Ook vanuit die groep klinkt trouwens vrijwel geen geluid. Ik zit dat allemaal anderhalf uur aan te kijken en de groep blijft maar groeien, en binnen de groep blijven de koeten maar duiken en naar elkaars buit graaien.

Terugfietsend bedenk ik dat er twee mogelijkheden zijn voor de groepsvorming. Of het waterplantenveld is klein en ze liggen er met zijn allen precies boven te dringen, of dit is een combinatie van zelf eten zoeken en tegelijk proberen andere koeten te beroven: twee kansen op succes. Met het oog op roofvijanden uit de lucht is het trouwens best handig om met veel bij elkaar te zijn. Als je omlaag duikt kan je niet opletten of er toevallig een bruine kiekendief aan komt zeilen. In zo'n dichte troep zijn er naast de duikers altijd een hoop zwemmers die op de lucht kunnen letten.

Thuis zoek ik een artikel op in het tijdschrift *Ardea*, een artikel dat me om de een of andere reden is bijgebleven. Ornitholoog Van den Hout meldt daarin hoe meerkoeten in India alleen gezamenlijk in het water gaan en daar meteen dichte troepen vormen, waarin ze naar waterplanten zoeken. Dat doen ze volgens hem omdat het water daar niet veilig voor ze is. Er zwemmen grote zoetwaterschildpadden rond die op watervogels loeren. En nu weet ik ook weer waarom dit artikel me bijgebleven is, want Van den Hout beschrijft beeldend hoe zo'n schildpad een zwemmende meerkoet grijpt en hem onder water trekt, waarna de meerkoet erin slaagt om nog even boven te komen, waarna de schildpad hem weer naar beneden trekt, en zo gaat dat een tijdje door tot 'de meerkoet afscheid van het leven neemt met het uitstoten van een paar luchtbelletjes...'

Dit artikel verklaart het gedrag van de koeten in de Gouwzee niet, want in onze streken vluchten meerkoeten die op het land grazen juist naar het water bij onraad; gevaar komt voor hen hier meestal van boven (roofvogels) of uit de struiken in de vorm van een vos of een mens met een geweer. Voorlopig zijn de gouwzeekoeten me een raadsel. Bijna net zo'n groot raadsel als de koeten van het IJ.

Pontkoeten

Een mistroostige winterochtend. Bij de aanlegsteiger van de pont die van Amsterdam-Noord naar het Centraal Station aan de overzijde van het brede water van het IJ vaart, drommen donkere gestalten samen. Grote en kleine gestalten. De grote, dat zijn de forensen en de scholieren die in Noord wonen en voor hun dagelijkse bezigheden aan de overkant moeten zijn. In zichzelf gekeerde mensen, nog niet goed wakker, nog helemaal geen zin in de dag die voor hen ligt. De ene steekt een peuk op, de andere kijkt op zijn telefoon of staart wezenloos voor zich uit. De kleine gestalten, dat zijn plompe, zwarte watervogels. Ze kijken niet op hun telefoon, ze staren ook niet wezenloos voor zich uit, ze staan op te letten, in een wijde cirkel om de forensen heen, ze houden tien meter afstand. Dan gebeurt er iets wat hun aandacht trekt. Er komt een man aan op een fiets met grote fietstassen erop. Dat is interessant. Wat zit er in die tassen? De man parkeert zijn fiets tegen een lantaarnpaal, zet hem vast met een ketting met een enorm slot, maakt de fietstassen open en begint erin te rommelen. Daar hebben de meerkoeten op gewacht. Ze trekken op naar de fietser, die zich nergens van bewust is. Dan kijkt de man op, een rugzak in zijn hand, die hij uit zijn fietstas heeft gehaald. Hij ziet zich omsingeld door vijftig donkere vogels die zwiingend naar hem opkijken. En die geen afstand meer houden. Er staan er een paar vlak bij zijn voeten. De man schrikt, klemt zijn rugzak vast, kijkt om zich heen, nergens hulp, en maakt dan voorzichtige schopbewegingen naar de dichtstbijzijnde koeten om zichzelf loopruimte te verschaffen. De meerkoeten trekken zich net buiten zijn bereik terug, maar ze blijven hem volgen als hij iets te haastig richting pont loopt. Wie weet laat hij die rugzak vallen, en daar zitten natuurlijk zijn boterhammen in.

Deze keer hebben de pontkoeten geen geluk, maar vaak hebben ze dat wel. Overdag liggen ze op een smal grasstrookje vlak bij de pont. Dat gras hebben ze tot aan de wortels afgegraasd, maar dat

geeft niet. Hun voornaamste voedselbron zijn de langslopende mensen. Er zijn er toch heel wat bij die de zwijgende, verwachtingsvolle blikken van de koeten niet kunnen weerstaan en die hun lunchpakketten opofferen. De koeten bekijken elke voorbijganger, schatten de kansen op vrijgevigheid in. Staat er iemand even stil of grijpt hij in zijn jaszakken, dan rennen de koeten meteen naar hem toe. Er zijn ook bekenden bij, mensen die oud brood voor ze meenemen dat ze uit de hand voeren. Een leuk spelletje daarbij is om te kijken hoe hoog de koeten kunnen springen. Brood te hoog voor ze houden, koet gaat eronder staan, zet zich met twee poten af en springt zonder vleugelhulp bijna een halve meter omhoog, twee keer zijn eigen lichaamslengte, doe het maar eens na.

Deze pontploeg bestaat al jaren uit ongeveer vijftig koeten. De groep formeert zich eind oktober en lost half maart weer op; blijkbaar zoeken ze dan hun broedgebieden op – die best wel eens ver weg kunnen liggen. Misschien zijn dit wel meerkoeten uit het Oostzeegebied. Misschien broeden ze in ontoegankelijke moerassen en komen ze in de winter in hartje Amsterdam hardwerkende mensen van hun brood beroven. Ze leiden een totaal ander leven dan de koeten op de Gouwzee. Die trotseren weer, wind, golven en roofvogels en trekken in groepen van honderden, duizenden de Gouwzee over. Deze ploeg houdt zich vijf maanden lang op in een gebied van een paar honderd meter lang, omvattende een grasstrook, een aangrenzend stuk Noordhollandsch Kanaal, een stukje IJ en de aanlegsteiger van een pont. Een halve kilometer noordelijker vind je langs het Noordhollandsch Kanaal grasstroken met heerlijk sappig lang gras, maar daar komen deze koeten niet. Daar lopen geen mensen langs.

Eén vogelsoort, twee leefstijlen. Maar daarmee zijn we er nog niet. Vlak bij mijn huis in Amsterdam-Noord is een buurtparkje van anderhalve hectare, dat bestaat uit een eilandje met daaromheen fraaie waterpartijen. Het parkje is twintig jaar geleden aangelegd door bevlogen groenbeheerders die de natuur ruim baan wilden geven. De oevers lopen geleidelijk af, waardoor in het water meters brede rietkragen zijn ontstaan. In het water groeien gele plompen en andere smakelijke waterplanten. De ideale biotoop voor meer-

koeten, zo te zien. En die zitten er dan ook. Drie tot vijf paartjes houden zich het hele jaar in het parkje op. Ze baltsen en broeden er, ze voeden er hun jongen op en werken die in de herfst de deur uit, ze zwemmen er 's winters rond. Altijd twee aan twee, elk paartje elke dag zo ongeveer op dezelfde plek. Nooit zwemmen er in de watergangen ineens dertig meerkoeten. Nooit zijn er ineens geen meerkoeten meer. Dit zijn doodsaai suburbane koeten die hun hele leven op hetzelfde kleine plekje zitten en blijkbaar geen enkele behoefte hebben om de wereld te verkennen.

Nu ligt mijn huis vijf kilometer van de IJmeerkust af en drie kilometer van de pont. Binnen een zeer beperkt gebied hebben we dus koeten die zich als echte wilde vogels gedragen, koeten die de winter benutten om in de grote stad fietstassen te plunderen en koeten waarvan het hele leven zich afspeelt op een paar hectare. Dat roept vragen op. Waar komen de gouwzeekoeten en de pontkoeten vandaan, waar broeden ze? Waarom zoekt de ene groep zo nadrukkelijk de mens op en de andere niet? Waarom kiezen sommige koeten voor een monogaam, rustig leven in de buitenwijken? Waarom doen

ze dat niet allemaal, waarom broeden er ook koeten in de overvolle en dag en nacht lawaaiige Prinsengracht? Kortom: hoe ver gaat het aanpassingsvermogen van dit merkwaardige, uiterst succesvolle dier? Daar wil ik achter komen. Deze vogel, die bepaald niet uitblinkt door een fraai verenkleed of welluidend gekwetter, fascineert me al jaren. Ik blijf hem maar tegenkomen, waar ik ook ben en wat ik ook doe, en hij blijft me verbazen door zijn opportunisme en zijn avontuurlijkheid. Al vanaf de allereerste ontmoeting. Die zal ik dan ook maar even beschrijven.

Boskoet

De meeste mensen beginnen met vogels kijken onder leiding van een mentor. Ze worden enthousiast gemaakt door iemand die al een tijdje van vogels bezeten is en gaan op diens uitnodiging mee op excursie. Of ze worden lid van een vogelwerkgroep, volgen een introductiecurcus en gaan groepsgewijs op pad. In beide gevallen ontzeggen ze zich, geheel onbewust, het genoegen van de opwindende ontdekking. Stel, je ziet een prachtige watervogel. Een slanke vogel met lange hals en een kop die bijna te mooi is om waar te zijn, met zwarte oorpluimen en afhanginge roodbruin-zwarte bakkebaarden. En met helderrode ogen, waarvandaan een zwart lijntje naar het begin van de snavel loopt, als een subtiele streep mascara. Een sprookjesvogel waarnaar je ademloos staart. Behalve als er een ervaren vogelaar naast je staat die zegt: 'Doodgewone fuut. Algemeen beest, die zie je overal. Kom op, we gaan verder.' Weg magie, het wonderdier is doodgewoon.

Ik prijs mezelf gelukkig dat ik in mijn eerste vogelaarsjaar vrijwel steeds alleen op pad ging. Ik was niet enthousiast geworden door verhalen van anderen, maar door de kleurenplaatjes in *Petersons vogelgids*. Onwaarschijnlijk mooie dieren stonden daarin afgebeeld, die als je ze buiten ontmoette nog veel mooier bleken te zijn dan je had gedacht. Zoals die fuut. Ik zag mijn eerste fuut in het Amsterdamse Bos, waar ik na schooltijd op ontdekkingsreis ging. In een brede sloot, uitmondend in de Nieuwe Meer, een groot boezemwater. Het waren er gelijk drie ook; twee ervan vormden duidelijk een paartje, en dat paartje mocht die derde niet. Als de eenzame fuut onder water dook, dan dook ook meteen een van de gepaarde futen onder. Die achtervolgde de eenzame blijkbaar onder water, want als die weer bovenkwam hing steeds de andere fuut aan zijn staart. De achtervolgde fuut kon zich alleen met een hoop misbaar van de staartgreep bevrijden. Geen leuke ervaring leek me, maar het duurde toch een halfuur voor de twee futen hun soortgenoot definitief uit hun sloot hadden verjaagd, de Nieuwe Meer op.